

بررسی تحلیلی گونه های شیعه پژوهی یهودیان

محمد رضا بارانی^۱

تورگوت آتام^۲

چکیده:

آشنایی با شیعه در میان غربیان از دیرباز آغاز شد، اما شیعه پژوهی یهودیان به یکصد سال پیش بر می گردد و در این بازه زمانی فرایندی داشته و زمینه نقطه عطفی در شیعه پژوهی غربیان شدند؛ بنابراین بررسی ویژگی پژوهش ها و مراکز علمی آنان بایسته است. از میان شیعه پژوهان یهودی؛ گلذیهر، اتان کلبرگ، اسحاق حسون و ژوزف الیاش از جایگاه مهمتری برخوردار هستند و گلذیهر نقطه عطف آغازین آنان بود. پایه گذاری دانشگاه ها در برجسته شدن رویکرد تحقیقاتی آنان و ارتباط مراکز علمی آنان با آلمان مهم است و بزرگترین خاورشناسان در این مراکز پژوهش کرده اند و پیروزی انقلاب اسلامی ایران در تحول رویکرد شیعه پژوهی این شیعه پژوهان و دانشگاه های آنان تاثیر زیادی داشته است. در این نوشتار شیعه پژوهی یهودی با بهره گیری از داده های کتابخانه ای و استناد به نوشته های مستشرقان یهودی؛ دیدگاه ها و آثار آنان بررسی شد و چنین می نماید که شیعه پژوهی یهودیان در آغاز علمی بود و به دلیل برخی تحولات سیاسی، غلبه با رویکرد به شیعه پژوهی سیاسی و رسانه ای در میان آنان شد.

۱. استادیار گروه تاریخ دانشگاه الزهرا: M.barani@alzahra.ac.ir
۲. دکتری تاریخ تشیع جامعه المصطفی العالمیه: sabehcet@hotmail.com
تاریخ دریافت: ۹۷/۷/۱۰ تاریخ پذیرش: ۹۷/۹/۲۱

واژگان کلیدی

شیعه پژوهی یهودی، گادزیهر، ژوزف الیاش، کلبیگ، حسون، دانشگاه عبری، دانشگاه تل آویو.

مقدمه

مستشرقان یهودی مانند خاورشناسان دیگر در برخورد با اسلام و تشیع، روش یکنواخت نداشته اند. در این تحقیقات انگیزه های مختلفی داشته اند و در هر دوره برخی انگیزه ها پررنگتر بوده است. دو عامل مهم؛ دانشگاه های اسرائیلی و پیروزی جمهوری اسلامی ایران سبب شده خاورشناسان یهودی نسبت به پژوهش های تشیع اهمیت بیشتری دهند و در این میان برخی افراد در تحقیقات شیعه شناسی تاثیر بیشتری داشته اند.

گادزیهر هر چند متخصص در زمینه تشیع نمی باشد ولی تحقیقات وی برای محققان پس از خود الگو شده است. افرادی چون اتان کلبیگ، ژوزف الیاش و اسحاق حسون از محققان معروف در این زمینه می باشند. استفاده از منابع غیر شیعی به ویژه از منابع اهل سنت در دوره اول به چشم می خورد که در دوره های بعدی مستشرقان یهودی با منابع شیعی بیشتر آشنا شده و از آنها در تحقیقات خود استفاده کرده اند. ولی استفاده آنها از روش تاریخی باعث شده است که چندان با واقعیت شیعه آشنایی پیدا نکنند و تنها یک کار علمی قلمداد شود. گرچه باید پذیرفت که برخی بر پایه روش تاریخی و برخی دیگر با روش پدیدارشناسی پژوهش های خود را در پیش گرفته اند. این گروه از مستشرقان نسبت به شیعه بیشتر با پیش فرض های اشتباه برخورد کرده اند. گرچه تحقیقات علمی مهمی مانند بررسی احوال سید بن طاووس نیز انجام داده اند.

در باره پیشینه شیعه پژوهی یهودی، پژوهش چندان انجام نشده است و تنها در میان برخی آثار شرق شناسی به صورت گذرا بحث کرده اند. مثلا مقاله ای با عنوان شرق شناسی یهودی و سطره آن بر مطالعات اسلامی در غرب در همایش بین المللی تشیع و خاورشناسان نوشته شده است، گرچه عمده توجه نویسنده محترم به مطالعات اسلامی است و برخی مراکز علمی آنان را گذرا معرفی کرده است.^۱ همچنین مقاله شرق شناسی اسرائیلی که نویسنده به صورت کلی در

^۱ . فاطمه جان احمدی، شرق شناسی یهودی و... مجموعه مقالات همایش بین المللی تشیع و خاورشناسان.

باره شرق شناسی نه شیعه پژوهی بحث کرده است.^۱ از سویی رساله دکتری با عنوان تاثیر گفتمان یهودی بر تدوین مقالات تاریخی دائره المعارف اسلامی^۲ با تاکید بر سیره نبوی نوشته شده که داده های فراوانی در باره یهود و سیره پژوهی آنان و آماری در این زمینه ارائه کرده است و به شیعه پژوهی نپرداخته است.

محققان برای شرق شناسی یهودی تعاریف مختلفی ارائه داده و اختلاف نظر دارند. برخی مستشرقان یهودی تحقیقات خویش را به زبان عبری می نگارند و شرق شناسی یهودی را چنین بیان کرده اند که «ره آورد علمی در حوزه پژوهش های اسلامی و نوشته شده به زبان عبری نوین که حاصل تلاش دانشمندان «اسرائیلی» کارشناس در حوزه پژوهش های عربی اسلامی است»^۳. گرچه شرق شناسان اسرائیلی بسیاری وجود دارند که دست آوردهای علمی خویش را به زبانها غیر عبری مانند انگلیسی، فرانسه و آلمانی نوشته اند مانند پروفیسور اوریبیین که تالیف هایی به زبان انگلیسی و آلمانی دارد.^۴ همچنین اتان کلبیرگ و اسحاق حسون برخی نوشته های خود را به زبان انگلیسی نگاشته اند.

۱. گونه شیعه پژوهی خاورشناسان یهودی

مستشرقان یهودی با تاسیس دانشگاه ها تحقیقاتی را در زمینه مطالعات اسلامی انجام دادند. گلدزیهر از مستشرقان یهودی است که در زمینه اسلام و تشیع پژوهش های فراوانی انجام داده و در زمینه تفسیر نیز کار کرده است و باید آثار او را نقطه عطفی در زمینه شیعه پژوهی دانست. وی اولین شخصیت یهودی است که در زمینه شیعه تحقیقاتی انجام داده است. ژوزف الیاش نیز از دیگر شخصیت هایی است که درباره تشیع تحقیق کرده است. وی قرآن شیعی، بازنگری آرای گلدزیهر^۵ را نیز بررسی کرده است. اتان کلبیرگ از دیگر خاورشناسان یهودی می باشد که در زمینه

۱۳۸۸، انتشارات خاکریز.

۱. احمد صلاح بهنسی، فصلنامه پانزده خرداد، ۱۳۸۵، شماره ۱۰.

۲. داود رنجبران، تاثیر گفتمان یهودی بر تدوین مقالات تاریخی...، دانشگاه معارف اسلامی، دفاع در خرداد ۱۳۹۳.

۳. المدرسه اليهودیه فی الاستشراق، محمد خلیفه حسن، مجله رساه المشرق، القا، ش ۱۰۴.

۴. مقاله شرق شناسی یهودی و سیطره آن بر مطالعات اسلامی در غرب، دکتر فاطمه جان احمدی، مجموعه مقالات

همایش بین المللی تشیع و خاورشناسان، به کوشش دکتر محمد رضا بارانی، انتشارات موسسه خاکریز، ص ۹۱.

۵. The Shi'ite Qur'an, a Reconsideration of Goldziher's Interpretation

تشیع آثار متعددی و مهمی بر جا گذاشته است. هم چنین اسحاق حسون آخرین حلقه این گروه می‌باشد که بیشتر بغض و نفرت وی در تحقیقات‌اش به چشم می‌خورد. وی در تحقیقات خود بیشتر از رویکرد سیاسی استفاده کرده و با رویکرد رسانه‌ای تحقیقات خود را انجام داده است. رویکرد سیاسی تحقیقات مستشرقان روز به روز بیشتر شده و رویکرد علمی کم رنگ شده است که با بررسی آثار و دیدگاه‌های آنان درباره تشیع آشکار می‌شود.

۱.۱. تنوع آغازین شیعه پژوهی گلدزیهر^۱ (۱۸۵۰ - ۱۹۲۱م)

ایگناز گلدزیهر اهل مجارستان بوده و در شهر اشتولویسنبرگ به دنیا آمد. در آن زمان مجارستان بخشی از قلمرو اتریش شمرده می‌شد. وی از خانواده صاحب مقام و بلند پایه یهودی بود و دارای تحصیل و تدریس در دانشگاه‌های بوداپست، لایپزیگ، برلین و لیدن بوده است.^۲ او دوران ابتدایی را در شهر بوداپست گذراند و سپس در سال ۱۸۶۹م به برلین رفت و یک سال در آنجا ماند و پس از آن به لایپزیگ منتقل شد. گلدزیهر در این دانشگاه به کمک استادش فلیشر^۳ توانست در سال ۱۸۷۰م دکترای خود را دریافت کند. موضوع رساله اش در باره یک مفسر یهودی به نام تنخوم اورشلیمی در قرون وسطی بود که تورات را تفسیر کرده بود.^۴

وی در سال ۱۸۷۲م به استادیاری دانشگاه بوداپست برگزیده شد. و پس از مدت کوتاهی وزارت فرهنگ مجارستان وی را همراه با یک گروه تحقیقاتی به خارج فرستاد و یک سال در وین و لیدن به تحقیق پرداخت. یک سال بعد سفر شرقی او آغاز شد و زمانی در قاهره ملد و سپس به سوریه و فلسطین رفت. در قاهره در برخی کلاسهای الازهر حاضر شد و در سال ۱۸۷۱م به عنوان عضو مکاتبه‌ای آکادمی مجارستان برگزیده شد. در سال ۱۸۷۴م در ۲۴ سالگی مقاله‌ای مفصل و علمی درباره مباحث اعتقادی سنی و شیعه نگاشت و درباره مکتب ظاهریه^۵، مفاهیم اهانت‌آمیز شیعیان نسبت به خلفا، مفهوم تقیه، وجوه ممیزه امام ناطق و امام ساکت به

^۱ Ignaz Goldziher

^۲ فرهنگ کامل خاورشناسان، عبد الرحمن بدوی، شکر الله خاگرد، مرکز مطالعات و تحقیقات اسلامی، قم، ۱۳۷۵؛

ص ۳۲۹.

^۳ Fleischer

^۴ فرهنگ کامل خاورشناسان، عبد الرحمن بدوی، شکر الله خاگرد، مرکز مطالعات و تحقیقات اسلامی، قم، ۱۳۷۵؛

ص ۳۲۹.

تحقیق پرداخت. سپس در سال ۱۸۹۲ عضو فعال و در ۱۹۰۷ رئیس یکی از بخش‌های آکادمی مجارستان گردید و در سال ۱۸۹۴ استاد زبان‌های سامی شد.^۱

اگر به فرایند کارهای علمی و سفرهای ایشان توجه شود آشکار است که بر اساس یک برنامه و آموزش مرحله‌ای را سپری کرده است و سفر به خاورمیانه نیز برای آگاهی بیشتر و به ویژه شناخت از نزدیک است که گامی در زمینه پدیدارشناسی است تا درک دقیق‌تری از وضعیت مسلمانان و رابطه بین فرقه‌های آنان و مسایل کلیدی بین آنان پی‌ببرد و بر همین اساس پژوهشهای او درباره اختلاف بین شیعه و سنی، تقیه، مفاهیم اهانت‌آمیز است.

هر چند گلدزیهر در مسائل مختلف اسلامی و شیعی دارای نظریات خاصی است ولی در زمینه اسلام و شیعی فعالیت گسترده داشته است. بدین سبب نزد عالمان و اندیشمندان جایگاه ویژه‌ای دارد و به خاطر تحقیقاتش بسیاری از خاورشناسان با منابع اسلامی آشنا شده‌اند. وی علاوه بر کتابهای زیاد، مقالات قابل توجهی را نیز نوشته است. بیش از ۷۰۰ اثر به زبان‌های مختلف اعم از مقاله و کتاب از طرف گلدزیهر به چاپ رسیده است.^۲ از میان این آثار دو کتاب وی؛ سخنرانی‌هایی درباره اسلام به آلمانی (بوداپست، ۱۸۸۱ و هیدلبرگ، ۱۹۱۰) و روشهای تفسیر قرآن از نظر مسلمانان^۳ (لیدن، ۱۹۲۰) از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است و در بسیاری از مواضع آن، بررسی‌هایی در باب فرقه‌های اسلامی دارد. دکتر عبدالحلیم نجار یکی از نویسندگان مصری، کتاب اخیر را با عنوان «مذاهب التفسیر الاسلامی» به عربی ترجمه کرده و سپس توسط مصطفی اسلام اوغلو از مفسران مشهور ترکیه ای به زبان ترکی استانبول ترجمه و چاپ شده است.^۴

آثار گلدزیهر بعد از وفاتش در یک مجموعه گردآوری و چاپ شد که این مجموعه ۶ جلدی توسط شاگردانش گردآوری شده است.^۵ نوشتار حاضر گنجایش معرفی همه تحقیقات گلدزیهر را

۱. برای اطلاع بیشتر رک: فرهنگ کامل خاورشناسان، عبد الرحمن بدوی، شکر الله خاکرند، صص ۳۲۹، ۳۳۳

۲. مجله معرفت، ابراهیم خطیب اغلو، گلدزیهر، شماره ۶

۳. Die Richtungen der Islamischen .

۴. این اثر در سال ۱۹۹۷م در استانبول چاپ شده است. تفاسیر دوره اول شیعه، اسلان حبیبو، ص ۲، دانشگاه آنکارا، ۲۰۰۷.

۵. Gesammelte Schriften (Hildesheim 1967.1973) .

ندارد. بدین خاطر بعضی از آثار مهم وی را نام برده و تحلیل در باره چند اثر مهم وی ارائه خواهد شد.

برخی آثار برجسته وی عبارتند از: ظاهریه،^۱ سخنرانی‌هایی درباره اسلام،^۲ مطالعات محمدی (انتشار در سال ۱۸۹۰ م)،^۳ المستظهری فی الرد علی الباطنیه از ابوحامد غزالی،^۴ مقاله‌ای درباره اخوان الصفا،^۵ پژوهشهایی در مورد عقاید و شریعت مرجئه، قدریه و معتزله،^۶ مقاله‌ای درباره فخر رازی،^۷ مقاله‌ای درباره ابن کبیر،^۸ متکلم معتزلی،^۹ مقدمه‌ای بر کتاب التوحید محمد بن تومرت پیشوای موحدین (که به کوشش لوسیانی تصحیح شده بود)،^{۱۰} فقه و عقاید در اسلام،^{۱۱} (این کتاب توسط انتشارات آردیچ به زبان ترکی استانبولی ترجمه و چاپ شده است)،^{۱۱} مطالعات اسلامی،^{۱۲} و در پایان مقدمه‌ای بر کلام و حقوق اسلامی.^{۱۳}

در میان آثار گلذیهر چند کتاب و مقاله بیشتر مورد توجه و نقد و بررسی محققان قرار گرفته است که می‌توان به آثاری چون؛ گرایش‌ها در تفسیر قرآن،^{۱۴} موضع‌گیری قدمای اهل سنت در برابر علم یونانی اشاره کرد. اما مهمترین اثر وی دو کتاب؛ سخنرانی‌هایی درباره اسلام به آلمانی (بوداپست، ۱۸۸۱ و هیدلبرگ، ۱۹۱۰) و روشهای تفسیر قرآن از نظر مسلمانان (لیدن، ۱۹۲۰)

۱ . Die Zahireren .

۲ . Vorlesungen uber den Islam .

۳ . Muhammedanische Studien .

۴ . در سال ۱۹۱۶ م د رلیدن منتشر کرد. این نوشتار در زمینه اسماعیلیه می باشد. و مقدمه مطولی به آلمانی در عقاید باطنی ونحوه شکل گیری آنها در ابتدای آن آورد کتابشناسی: خاورشناسان و فرقه شناسی (کارنامه علمی و انتشاراتی در زمینه فرق اسلامی)؛ محمود نوری؛ مجله هفت آسمان، شماره ۱؛ ۱۳۸۷.

۵ . همان.

۶ . همان.

۷ . همان.

۸ . مجله معرفت، ابراهیم خطیب اغلو، گلذیهر، شماره ۶.

۹ . proben Muhammedanishen Polemik gegen den Talmud, I, Ibn Hazm .

۱۰ . Le Dogme Et La Loi De L'islam .

۱۱ . Vorlesungen Uber den Islam

۱۲ . Muslim Studies .

۱۳ . Introduction to Islamic theology and Law .

۱۴ . Trends in Islamic Quran Exegesis .

است.

کتاب سخنرانیهایی درباره اسلام^۱ مجموعه سخنرانیها و درسهای نویسنده است و در اروپا به انگلیسی ترجمه شد و در سال ۱۹۸۱ به چاپ رسید، سپس به زبان فارسی ترجمه شد. سه تن از مترجمان مصری؛ محمد یوسف موسی، عبدالعزیز عبدالحق و علی حسن عبدالقادر آن را با عنوان «العقیده والشریعة فی الاسلام» به عربی ترجمه کردند. ترجمه عربی همراه با تعلیقات نقادانه مترجمان است. محمد غزالی کتابی در رد آن و نقد گلدزیهر با عنوان «دفاع عن العقیده والشریعة» نوشته و در مقدمه، نظر منفی خود را نسبت به این کتاب بیان داشته است. سپس علینقی منزوی آن را با عنوان درسهایی از اسلام با حذف تعلیقات مترجمان مصری و افزودن تعلیقات خودش از عربی به فارسی ترجمه کرد. استاد صدر بلاغی کتاب «دفاع عن العقیده و الشریعة ضد مطاعن المستشرقین» تألیف استاد علامه، شیخ محمد غزالی مصری را با عنوان «محاكمة گلدزیهر صهیونیست» به زبان فارسی ترجمه و چاپ کرده است.^۲

از دیگر آثار مهم وی مقاله‌ای در تحلیل مذهب داود ظاهری است^۳ که در کنگره مستشرقان لیدن در سال ۱۸۸۳م ارائه شد و در سال ۱۸۸۴م به عنوان کتاب چاپ شد. این اثر توسط پرفسور دکتر جهاد تونج به زبان ترکی استانبولی ترجمه شده است.^۴ گرچه عنوان کتاب دلالت بر مذهب ظاهریه دارد، ولی محتوای آن تحلیل جامعی است از فرایند ظاهرگرایی در دو بعد کلام و فقه اسلامی است. این کتاب در واقع پیش درآمدی بر فقه است. وی در این تحقیق تنها به بررسی مذهب ظاهریه نمی‌پردازد، بلکه مطالعه گسترده و مفصلی در زمینه اصول مذاهب گوناگون فقهی و اجماع و اختلاف بین بزرگان مذاهب و ارتباط بین این مذاهب و مذهب ظاهری و نیز تفاوت‌های آنها با یکدیگر دارد. او به تحول و رشد این مذهب پرداخته و نیز در باره کشیده شدن اصول ظاهری مباحث فقهی به مباحث کلامی و به کار بردن این اصول در زمینه اعتقادات دینی به دست این حزم سخن می‌گوید.^۵

^۱ . Vorlesungen ber den Islam .

^۲ . محاكمة گلدزیهر صهیونیست، محمد غزالی، ترجمه صدر بلاغی، تهران، حسینیه ارشاد، ۱۳۶۳، تهران. مقدمه.

^۳ . Die Zahireten .

^۴ Muhammeda.nische Studien .. Vörlesungen über den islam

^۵ . فرهنگ کامل خاورشناسان، ص ۳۳۲، عبد الرحمن بدوی، شکر لله خاگردن، مرکز مطالعات و تحقیقات اسلامی، قم.

به نظر می‌رسد که گلدزیهر برای این پژوهش، همه کتاب‌های ابن‌حزم و داود ظاهری را گردآوری کرد و در این راستا کتاب الابطال ابن‌حزم را منتشر نمود. مقاله‌ای در بررسی و توصیف کتاب الفصل فی الملل و النحل ابن‌حزم در مجله شرقی آلمانی^۱ نوشت و مانند برخی مستشرقان نقدهایی بر آن کتاب مطرح ساخت و به ویژه داوری‌های ابن‌حزم درباره یهود، مسیحیت، تورات و انجیل را نقد کرد.^۲

از دیگر فعالیت‌های مهم گلدزیهر نظارت و سرپرستی بر دائرة المعارف اسلامی است^۳ که در نهمین کنگره بین‌المللی خاورشناسان، که در سال ۱۸۹۳م در لندن برگزار گردید و اندیشه تدوین دائرة المعارف اسلام به تصویب رسید و گلدزیهر، سرپرستی یک هیأت دوازده نفری را برای انجام این امر به عهده گرفت. اولین مجلد این مجموعه در سال ۱۹۱۳م منتشر گردید و چاپ دوم آن، با اصلاح، تکمیل و افزوده‌های بی‌شمار، از سال ۱۹۶۰م آغاز شده و در ده جلد کامل می‌شود.^۴ وی از پرکارترین خاورشناسان است که آثارش در جهان اسلام مورد بررسی جدی قرار گرفته و آثار وی برای مستشرقان بعدی منبع و مرجع شده و در زمینه تاریخ و علوم اسلامی از همه مستشرقان پیشی گرفته است.^۵ نظریه‌های وی در مورد مسائل تشیع، در مقاله‌ها و نشریه‌های گوناگون، پراکنده است. فصلی در کتاب «مقدمه ای بر قانون و الهیات» به تشیع اختصاص یافته است که هنوز هم الگویی از نگارش واضح و موجز یک مطلب به شمار می‌آید.^۶ ولی گلدزیهر در تطبیق و مطالعه متون از خاورشناسان سرآمد به شمار می‌رود، وی پژوهش‌های خویش را با فرضیه سازی همراه ساخته و از مخالفت با اسلام خودداری نورزیده و در دشمنی با اسلام شهرت

۱۳۷۵.

keleti Szemle.)

^۲ فرهنگ کامل خاورشناسان، عبد الرحمن بدوی، شکرالله خاکنند، مرکز مطالعات و تحقیقات اسلامی، قم، ۱۳۷۵؛ ص ۳۳۳=۳۳۵. مجله آثار قدیمی، زندگانی ایگناس گلدزیهر، حسین ساری کایا، شماره مقاله، ۱۵۹۹.

^۳ Encyclopedie de l'Islam.

^۴ فرهنگ کامل خاورشناسان، عبد الرحمن بدوی، شکر الله خاکنند، مرکز مطالعات و تحقیقات اسلامی، قم، ۱۳۷۵؛ ص ۳۳۲=۳۳۵. مجله آثار قدیمی، زندگانی ایگناس گلدزیهر، حسین ساری کایا، شماره مقاله، ۱۵۹۹.

^۵ اروپا و اسلام، دکتر اسماعیل حقی گوکسوی، دانشگاه سلیمان دمیرل، مجله داور، ۲۰۰۳، اسپارتا، ص ۱۸۰.

^۶ رک: تشیع نگاری و خاورشناسان، دکتر شکرالله خاکنند، مجموعه مقالات همایش بین‌المللی، تشیع و خاورشناسان، ص ۱۳۹.

یافته است،^۱

نمونه آشکار آن ارایه دیدگاهی درباره بعثت پیامبر (ص) است که بر پایه دیدگاه یک روان شناس آلمانی به نام هارناک استوار ساخته و روان پریشی پیامبر (ص) را مطرح کرده است. در حالی که بر اساس گزارشهای تاریخی هیچ گاه نمی توان چنین نظری را پذیرفت و با شخصیت و کارها و اندیشه های ایشان سازگاری ندارد.

۲.۱. شیعه پژوهی علمی و سیاسی الیاش^۲ (۱۹۳۲ - ۱۹۸۱م)

ژوزف الیاش (۱۹۳۲-۱۹۸۱م) در اورشلیم (بیت المقدس) و خانواده ای یهودی به دنیا آمد. پدرش اسرائیل الیاش پزشک جراح و مادرش نامی الیاش خانه دار بود. وی ده سال عضو هیئت علمی دانشکده اوپرلین^۳ بوده و متخصص فرقه شناسی شیعی می باشد.^۴ الیاش تحصیلات دانشگاهی خود را در دانشگاه عبری اورشلیم^۵ آغاز کرد. در سال ۱۹۵۸م مدرک کارشناسی و در سال ۱۹۶۲م کارشناسی ارشد خود را از همین دانشگاه گرفت و سپس برای تحصیلات خود به انگلستان رفت و دوره دکتری خود را در دانشگاه لندن گذراند و در سال ۱۹۶۷م دکترای خود در زمینه مطالعات اسلامی گرفت.^۶ او در سال ۱۹۶۷م به آمریکا رفت و با کمک مالی بنیاد فورد در مرکز مطالعات خاورمیانه دانشگاه کالیفرنیا در لس آنجلس تحصیلات خود را تا مقطع فوق دکتری ادامه داد. از سال ۱۹۶۷م تا ۱۹۷۱م در UCLA تدریس کرد و همزمان مطالعات یهودی در کالج اوپرلین آغاز شد و الیاش سرپرستی آن را تا پایان عمر بر عهده داشت.^۷

۱. نقد آثار خاورشناسان، مصطفی حسینی طباطبائی، ص ۹۹، ۱۰۰؛ نیز رک: عبدالرحمن بدوی، فرهنگ کامل خاورشناسان، ترجمه شکرالله خاکنند، ص ۳۲۸-۳۳۶.

۲. Joseph Eliash

۳. Oberlin

۴. سایت رسمی دانشکده اوپرلین؛

<http://www.oberlin.edu/archive/holdings/finding/RG30/SG150/biography.html>

۵. Hebrew University

۶. شیعه و شیعه پژوهان، آقای غلام احیاء حسینی، زیر نظر دکتر عباس احمدوند، انتشارات شیعه شناسی، تابستان، ۱۳۸۷، ق م، ص ۲۵۳.

۷. سایت رسمی دانشکده اوپرلین؛

الیاش در کنار این طرح، درس‌هایی مانند زبانهای عربی و عبری، مطالعات اسلامی و تاریخ یهود را تدریس می‌کرد. الیاش در سال ۱۹۷۴م به رتبه دانشیاری رسید و به بسیاری از کنفرانس‌ها دعوت شد از جمله؛ کنفرانس بین‌المللی مطالعات یهود در اورشلیم، کنفرانس دانشگاه الازهر در مورد اسلام و دنیای مدرن.^۱ هم‌چنین در سال ۱۹۸۰ م مورد توجه رسانه‌ها قرار گرفت. به ویژه آن‌گاه که ادعا کرد آیه الله خمینی (ره) با گروگان‌گیری ۵۲ شهروند آمریکایی، عملاً فقه و قوانین شیعی را نقض کرده است.^۲ وی در سال ۱۹۸۱م بر اثر سکته قلبی درگذشت.^۳ مهم‌ترین آثار الیاش که هنوز چاپ نشده؛ «شیعه امامیه با نگاه به سنت روایی آنان»^۴ است که بر اساس نوشته‌ها و آرای فقیهان و متکلمان شیعه به بررسی نظریات شیعه در باره مرجعیت و حکومت پرداخته است. می‌توان گفت روش پدیدارشناسی را در این مقاله پی گرفته و بدون بررسی و نقد تاریخی گزارشها، تنها به ارایه دیدگاه عالمان شیعه بر اساس روایت‌های خودشان بحث کرده است، همان‌گونه که در مقاله امام حسن عسکری (ع) نیز عمدتاً بر پایه منابع شیعی بحث کرده است. گرچه در برخی موارد مانند شهادت امام به بررسی و روش تاریخی روی آورده و توطئه مسموم کردن امام را به منابع پسینی شیعه نسبت می‌دهد و این که در منابع متقدم شیعه وجود ندارد.

وی مقالاتی نیز در مجلات اسلام‌شناسی غرب منتشر کرده که برخی از آنها عبارتند از؛ قرآن شیعی، بازنگری آرای گلدزیهر؛^۵ وی در این نوشتار نظریه گلدزیهر در مورد اعتقاد به «تحریف قرآن» را بررسی کرده و معتقد است تا زمان نگارش مقاله خود (۱۹۶۹م) محققان استنتاج‌های گلدزیهر در باره دیدگاه شیعه در مورد عقیده تحریف قرآن را بدون چون و چرا پذیرفته‌اند^۶ سپس وی نظریه گلدزیهر را با تفصیل بررسی کرده و در ادامه به دیدگاه‌های مفید،

<http://www.oberlin.edu/archive/holdings/finding/RG30/SG150/biography.html>

۱. همان

۲. شیعه و شیعه پژوهان، آقای غلام احیاء حسینی، زیر نظر دکتر عباس احمدوند، ص ۲۵۴.

۳. سایت رسمی دانشکده اوپرلین؛

<http://www.oberlin.edu/archive/holdings/finding/RG30/SG150/biography.html>

۴. Twelver shi'ism as seen through the Hadith tradition.

۵. The Shi'ite Qur'an, a Reconsideration of Goldziher's Interpretation

۶. تفاسیر دوره اول شیعه، اسلان حبیبو، ص ۲، دانشگاه آنکارا، ۲۰۰۷. (ترجمه از زبان ترکی استانبولی توسط

صدوق و نوبختی اشاره کرده است.^۱

از مقاله های دیگر او؛ نظریه فقهای شیعه اثنی عشری درباره مرجعیت فقهی و سیاسی،^۲ سوء تفاهماتی درباره جایگاه فقهی علمای ایرانی،^۳ درباره پیدایش و تکامل شهادت ثالثه در تشیع،^۴ بررسی کتاب اسلام شیعی^۵ و در پایان مقاله امام حسن عسکری (ع) در دائره المعارف اسلامی^۶ است. مقاله امام حسن عسکری^۷ (ع) تنها مدخلی است که برای دائره المعارف اسلامی نوشته و در کتاب «تصویر امامان شیعه» منتشر و نقد شده است.^۸

ژوزف الیاش به خاطر اظهار نظر در زمینه مسائل سیاسی و به ویژه گروگانهای آمریکایی در ایران بسیار مشهور گردید، اما در زمینه مسایل علمی شهرت فراوانی نیافته؛ زیرا نظریه و دیدگاه جدیدی مطرح نکرده است.

نگارنده)

۱. فهرست مطالعات شیعی به زبانهای اروپایی، محمد کاظم رحمتی، مجله کتاب ماه دین، شماره ۷۸، ۷۹، ص ۵۷.

۲. The Ithna ashari . shi'i juristic theory of political and Legal authority, studia Islamica, 29 (1969)

۳. Misconceptions regarding the juridical status of the Iranian 'ulama'. International Journal of Middle East studies, 10 i (1979)

۴. On the genesis and development of the Twelver. shi'i three. tenet shahadah, Der Islam, 47 (1971)

۵. Book Review, Shi'ite Islam, International Journal of Middle Eastern Studies, 8(1977): 280.85 (reprint)

۶. شیعه و شیعه پژوهان، آقای غلام احیاء حسینی، زیر نظر دکتر عباس احمدوند، انتشارات شیعه شناسی، تابستان، ۱۳۸۷، ق.م، ص ۲۵۳ الی ۲۵۶.

۷. دکتر عباس احمدوند و سعید طاوسی مسروری در فصلنامه تخصصی تاریخ اسلام شماره ۳۵، ۳۶ مقاله ژوزف را بررسی کرده اند که در این مقاله از آن نیز استفاده شده است. علاقه مندان برای اطلاع بیشتر می توانند به آن مراجعه کنند.

۸. این مقاله دو باره با نظارت و ارزیابی محمدرضا جباری نقد شده سپس توسط دکتر عباس احمدوند و سعید طاوسی مسرور نقد و بررسی شده است. یکی از ضعفهای کتاب تصویر امامان شیعه در دائره المعارف اسلام این است که اطلاعاتی در باره مولف مقاله ارائه نکرده است. رک به: تقی زاده داوری، محمود، تصویر امامان شیعه در دائره المعارف اسلامی، قم، انتشارات شیعه شناسی، چاپ اول، ۱۳۸۵.

۳.۱. شیعه پژوهی علمی کلبِ برگ^۱ (۱۹۴۳-)

اتان کلبِ برگ در تل آویو در سال ۱۹۴۳ م متولد شد و پس از اتمام خدمت سربازی خود تحصیلاتش را در دانشگاه عبری آغاز کرد. در سال ۱۹۶۶ م کارشناسی و در سال ۱۹۶۸ م کارشناسی ارشد خود را گرفت و در سال ۱۹۷۱ م در دانشگاه آکسفورد، تز دکترای خود را زیر نظر ساموئل استرن و ریچارد (1969-1971 م) نوشت و دکترای خود را دریافت کرد. در سال ۱۹۷۲ م تدریس در دانشگاه عبری را آغاز کرد و در سال ۱۹۸۳ م یک استاد کامل شناخته شد. کلبِ برگ به مدت دو سال به عنوان رئیس موسسه مطالعات آسیایی و آفریقایی (۱۹۸۷-۱۹۸۹ م) خدمت کرده است.^۲

تمرکز فعالیت‌ها و تحقیقاتی او در قرون وسطی تفکر دینی اسلامی و ادبیات، با تاکید خاص بر اسلام شیعی است. در مقالات متعدد او به توصیف و تجزیه و تحلیل اصول ایمان شیعه پرداخته^۳ و بیشتر مطالعات او بر تفکر شیعی قرون میانه متمرکز است.^۴

وی همچنین توجه به احادیث شیعه داشته و به مسائل جنجالی و جدلی بین مسلمانان نیز علاقه خاص داشته است. یکی دیگر از زمینه‌هایی که او فعالیت داشته و سهم عمده در این زمینه دارد، مسئله شهادت در اسلام است. بسیاری از نوشته‌های او به زبان‌های فارسی، ترکی استانبولی و عربی ترجمه شده و نویسنده چندین کتاب است، به ویژه مطالعه گسترده‌ای از کتابخانه شیعه، دانشمندی به نام علی بن طاووس داشته است. وی با همکاری پروفسور امیر معزی^۵ از دانشگاه سوربن نسخه مشروح از متن اولیه شیعه در رابطه با تفسیر قرآن را تالیف کرده است.^۶

در طول یک سال فرصت مطالعاتی در ایالات متحده، در دانشگاه ییل (۱۹۷۸-۱۹۷۹ م) تدریس کرده و دو بار به عنوان همکار در موسسه مطالعات پیشرفته دانشگاه عبری و دو بار عضو

۱. Ethan Kohlberg .

۲. <http://www.emetprize.org/english/Product.aspx?Product=90&Year=2008> . ترجمه

و برداشت از متن انگلیسی به فارسی.

۳. همان.

۴. همان.

۵. Moezzi .

۶. <http://www.emetprize.org/english/Product.aspx?Product=90&Year=2008> . ترجمه

و برداشت از متن انگلیسی به فارسی.

موسسه مطالعات پیشرفته پرینستون مشغول بوده است. در سال ۱۹۹۳م به عنوان استاد آکادمی علوم اسرائیل و علوم انسانی انتخاب شد و به مدت شش سال سمت نمایندگی کمیته دائمی برای علوم انسانی بنیاد علوم اروپایی را بر عهده داشت. علاوه بر این در کمیته های زیادی مشغول بود و در وزارت علوم در کمیته مربوط به رشته زبان عربی، کمیته علمی موسسه مطالعات پیشرفته در دانشگاه عبری و کمیته علمی از موسسه بن زوی او رئیس کرسی Schlesinger در مطالعات اسلامی است. وی برای سالهای بسیاری به عنوان معلم برجسته در دانشکده علوم انسانی انتخاب شد. با توجه به دست آوردهای تحقیقاتی اش، موفق به کسب جایزه روچیلد (۲۰۰۸ م) شد.^۱

آثار او به حدود ۱۱۰ مقاله و کتاب منتشر شده می رسد. این آثار، به گزارش فرانک اچ. استیوارد، عبارتند از: ۴ کتاب، یک ویرایش کتاب، ۳۹ مقاله، ۲۴ مدخل در دایرة المعارف ایرانیکا، ۱۸ مدخل در دایرة المعارف اسلام (ویرایش جدید)، ۲ مدخل در دایرة المعارف دین، یک مدخل در دایرة المعارف عبریکا، یک مدخل در دایرة المعارف تفکر سیاسی اسلامی و ۱۹ نقد و بررسی.^۲

رساله دکترای وی نگرش تشیع امامی به صحابه پیامبر(ص) در سال ۱۹۷۲م است و کتاب مهم دیگر اتان کلبرگ «کتابخانه ابن طاووس و احوال و آثار او»^۳ توسط رسول جعفریان به فارسی برگردانده شده^۴ و دو کتاب مهم دیگر وی؛ عقیده و فقه در تشیع امامی^۵ و کتاب تشیع^۶ می باشد.

مقاله های وی از جمله «از امامیه تا اثنی عشریه»، «واژه رافضی»، «حدیث شیعی» در ترکیه

۱. همان.

۲. Frank H. Stewart, "Etan Kohlberg; Works of Etan Kohlberg" in: "Le shi'isme .
 _Muhammad Ali Amir imamite quarante ans après: Hommage à Etan Kohlberg, eds
 , pp. ۲۰۰۸ Asher and Simon Hopkins, Paris, _Moezzi, Meir M. Bar
 .The Altitude of the Imami. Shiis to the Companions of the Prophet, Thesis, 1972.
 ۳. A Medieval Muslim Scholar at Work: Ibn Tawus and His Library, Leiden,
 Brill, 1992.

۴. شیعه و شیعه پژوهان، آقای غلام احیاء حسینی، زیر نظر دکتر عباس احمدوند، ص ۲۸۵؛ این کتاب توسط انتشارات کتابخانه آیت الله العظمی مرعشی نجفی قم ۱۳۷۱ ش. به چاپ رسیده است.

۵. Belief and Law in Imam Shiism, Aldershot, Variourum, 1991. .
 ۶. Shi'ism, Edited by Etan Kholberg, Hebrew University of Jerusalem, 2003. .
 ۷.

۲۰ مطالعات تاریخی جهان اسلام

سال ششم، شماره ۱۲، پاییز و زمستان ۱۳۹۷

به زبان ترکی استانبولی ترجمه و توسط محققان مورد تحقیق و بررسی قرار گرفته است.^۱ برخی دیگر از مقاله های وی عبارتند از: مطالعات غربی در مورد اسلام شیعه،^۲ عقیده و قانون در شیعه ای امامیه،^۳ تکامل تدریجی شیعه،^۴ اصطلاح «رافضه» در استعمال شیعه ای امامیه،^۵ الأصول الأربع مائۀ (اصل های چهارگانه)،^۶ نکاتی درباره موضوع امامیه در خصوص قرآن،^۷ از امامیه تا اثناعشریه،^۸ ظهور نظریه شیعی جهاد، تاملاتی درباره عقیده شیعه در باب تقیه، بحثی درباره نام ابوتراب،^۹ حدیث شیعی،^{۱۰} درباره عقیده به موافات در کلام اسلامی ۱۹۸۳م، تکوین شیعه ۱۹۸۳م، برخی از دیدگاه های شیعیان درباره صحابه،^{۱۱} غیر امامیان در فقه شیعه ۱۹۸۵م، جایگاه ولد زنا در فقه شیعه ۱۹۸۵م، ابعادی از تفکر اخباری گری در قرن هفدهم و هجدهم ۱۹۸۷م، پژوهش غربیان درباره تشیع ۱۹۸۷م، امام و جامعه در دوره پیش از غیبت^{۱۲} ۱۹۸۸م، برائت در عقیده شیعه^{۱۳} ۱۹۸۹م، تقیه در کلام و مذهب تشیع ۱۹۹۵م، دیدگاه های مسلمانان در قرون وسطا درباره شهادت ۱۹۹۷م، نخستین کاربردهای اصطلاح اثناعشریه^{۱۴} ۲۰۰۰م، تشیع نخستین در تاریخ

-
- ^۱ <http://www.kelam.org/eserler/sonucyazar.asp?yazar=Etan+Kohlberg> .
- ^۲ http://ktp.isam.org.tr/pdfdrq/D01777%5C2000_2/2000_2_BUYUKKARAMA.pdf
- ^۳ Western Studies of Shi'a Islam
- ^۴ Belief and law in Imami Shi'ism .
- ^۵ The Evolution of the Shi'a .
- ^۶ The Term 'Rafida' in Imami Shi'i Usage .
- ^۷ Al'Usul al.arbaumia, Jerusalem Studies in Arabic and Islam, 10, Jerusalem 1987, pp; 128.166 .
- ^۸ Some Notes on the Ġmamite Attitude to the Qur'an .
- ^۹ From Imamiyya to Ithna 'Ashariyya
- ^{۱۰} " (Abu Turab (Discussion of the name)) ۱۹۷۸ . pp . ۳۴۷ . ۳۵۲ .
- ^{۱۱} " Shi ' i Hadith " , in Arabic literature to the end of the omayyad period , Cambridge 1983
- ^{۱۲} some imam shi'i views on the sahaba, in Jerusalem studies in Arabic and Islam, 5(1984), pp. 143. 175
- ^{۱۳} Ghayba period... .. Imam and community in the pre
- ^{۱۴} .Early Attestation of the Term "Ithna 'Ashariyya
- ^{۱۵} .Early Attestation of the Term "Ithna 'Ashariyya .

و تحقیقات^۱ و دیگر مقاله‌هایی که در دایرة المعارف دین (زیر نظر ییاده) و ویرایش دوم دایرة المعارف اسلام از وی چاپ شده است مانند؛ زین العابدین علی بن حسین (ع) (در دایرة المعارف اسلام، ج ۱۱)^۲؛ محمد بن علی ابوجعفر الباقر (ع) (در دایرة المعارف اسلام، ج ۷)^۳؛ موسی الکاظم (ع) (در دایرة المعارف اسلام، ج ۷)^۴؛ مسلم بن عقیل^۵، رجعت، سفیر، شهید، شهید ثانی، سلیمان بن سرد خزاعی^۶، امین الاسلام طبرسی^۷.

زمینه تحقیقاتی کلبرگ منابع، نظریات، تاریخ شیعه و به ویژه تشیع امامی است. کلبرگ در حال حاضر استاد زبان و ادبیات عرب موسسه مطالعات آسیایی-آفریقایی دانشکده انسان شناسی دانشگاه عبری اورشلیم است.^۸ او پس از گلدزیهر نقطه عطفی در تحقیقات مستشرقان یهودی است. خاورشناسان بعدی از جمله اسحاق حسون مباحث وی را پی‌گیری کرده و روی موضوعات انتخاب شده اتان کلبرگ تاکید کرده‌اند. از جمله صحابه نزد امامیه، مسئله تقیه که در مباحث اسحاق به چشم می‌خورد. برخی آثار کلبرگ از جمله مقالات وی به زبانهای فارسی، عربی یا ترکی استانبولی ترجمه و نقد شده و بدین روی در جوامع علمی جایگاه خاصی بین محققان پیدا کرده است. به خاطر اهمیت این موضوع به بعضی از نظریه های کلبرگ در مقالات اشاره می‌شود.

وی در مقاله «واژه رافضی نزد شیعی امامی» در باره واژه رافضی مدعی است که؛ این واژه

^۱ . مجموعه‌ی Shi'ism مجموعه‌ای است که ۱۷ مقاله‌ای منتشر شده در مورد تشیع در تاریخ اسلامی نخستین را جمع آوری کرده است. کولبرگ یک مقدمه‌ی کلی بر بحث آن ارائه کرده است.

^۲ Muhammad b. Ali Zayn al _Abidin Abu Dja'far called al _Bakir (in, "Encyclopedia of Islam. Vol. 7.

^۳ . "Encyclopedia of Islam. Vol. 11_, Ali b. al_Zayn al. Abidin .

^۴ . Encyclopedia of Islam. Vol. 7_Kazim.Musa al .

^۵ .Muslim b . Akil .

^۶ . Sulayman b . Surad al – Khuzai.

^۷ . شیعه و شیعه پژوهان، آقای غلام احیاء حسینی، زیر نظر دکتر عباس احمدوند، ص ۲۸۵؛ همچنین رک: امامان شیعه در دایرةالمعارف اسلام؛ مهرداد عباسی و سید علی آقایی؛ کتاب ماه دین . شماره ۲ و ۳ ، ش مسلسل ۷۵ و ۷۴ ، سال هفتم آذر و دی ۱۳۸۲.

^۸ . شیعه و شیعه پژوهان، غلام احیاء حسینی، زیر نظر دکتر عباس احمدوند، ص ۲۸۵؛ رک: اتان کلبرگ، ترجمه مرتضی بارانی.

نزد شیعیان برای ترک زید و نزد اهل سنت برای ترک دو خلیفه برای شیعه استعمال شده است و معنای تحقیرآمیز دارد. وی در این زمینه می‌گوید: «واژه رافضی را فریدلیندر حدود هفتاد سال پیش بررسی کرده است.^۱ فریدلیندر خاطر نشان می‌کند که واژه رافضی را مسلماً به‌عنوان لقب و دقیق‌تر بگوییم لقبی توهین‌آمیز استفاده می‌کردند و این نام‌گذاری از روی نفرت^۲ بوده است. در این باره حرف فریدلیندر درست است، اما در ادامه خیلی مطمئن نیست و می‌گوید «شیعیان هرگز خودشان را روافض^۳ نمی‌نامیدند.» اگرچه این نظر اغلب مورد سوال قرار نگرفته است^۴ ولی با انجام تحقیقاتی در منابع شیعیان امامی مشخص می‌شود که این نظر درست نیست. شاید در دسترس‌ترین منبع «کتاب المحاسن» از ابو جعفر احمد ابن محمد ابن خالد البرقی (۲۷۴ق/ ۸۸۷م و یا ۲۸۰ق/ ۸۹۳م) است.^۵

در شرایط مشابهی امام محمد الباقر(ع) با اشاره به خود، گفته است: «من یکی از رافضی‌ها هستم»^۶ وی در ادامه مدعی است که اولین بار واژه رافضی برای طرفداران حضرت موسی (ع) برای ترک فرعون استفاده شده است. بدین وسیله سعی می‌کند ارتباط بین یهودیان و شیعیان را برقرار کند.^۷

اتان کلبرگ در مقاله مشهور خود «از امامیه تا اثنی عشریه» مدعی نکاتی است که در مقاله ای پاسخ داده و در برخی نشست‌های علمی این مقاله بررسی شده^۸ و هم‌چنین نشست «نقد

۱. بدعت‌های شیعیان در سخنان ابن حزم فریدلیندر. ۱۹۰۸. صفحات ۱۳۷، ۱۵۹.

۲. همان، ص ۱۳۷.

۳. همان، ص ۱۳۸، ش ۱.

۴. مقایسه کنید با یافته‌های مونتگمری وات: واژه رافضی اغلب لقبی بود که توسط مردم استفاده نمی‌شد («رافضیان: یک بررسی مقدماتی» Oriens، ۱۶، ۱۹۶۳، صفحات ۱۱۰ تا ۱۲۱. در صفحه ۱۱۹). اما مقابله کنید با ج. کلمرد، «شیعیان امامیه در ایران در دوران سلجوقیان بر اساس کتاب النقض»، «in Le monde iranien et l'Islam»، ژنو و پاریس، ۱۹۷۱، صفحات ۴۳ تا ۶۷، در ص ۵۱. (فرانسوی)

۵. البرقی، کتاب المحاسن، ویرایش محمد صادق بحر العلوم، نجف، ۱۹۶۴.

۶. همان، مقایسه کنید با آیه‌هایی که در «بشارة المصطفى» محمد بن ابی القاسم الطبری آورده است، نجف، ۱۹۶۳، ص ۲۷۶. همچنین نگاه کنید به مرتضی رازی، تبصرة العوام، چاپ اقبال، تهران، ۱۳۱۳ش/ ۱۹۳۴م، ص ۳۲، ۳۳.

۷. <http://www.akademikmakaleler.net/>

۸. مجله پژوهش دانشگاه امام صادق (ع)، شماره ۲، اتان کلبرگ، ترجمه محسن الویری.

نظریه «از امامیه تا اثنی عشریه» بررسی و نقد شده است.^۱ در این نشست عدم کفایت تتبع اتان کلبرگ اثبات شده است.

ادعاهای عمده وی در این مقاله از این قرار است؛ تا دوره امام حسن عسکری (ع) در نظریه شیعه امامیه درباره امامت تغییر قابل ملاحظه اتفاق نیفتاد. این نظریه در زمان هشام بن حکم صورتی معین و تعریف شده یافت و پس از صد سال نظریه دوازده امام به وجود آمده است و آخرین آنها تا ظهور نهایی خود به نام و عنوان مهدی یا قائم در غیبت به سر می برد؛ این غیبت کوتاه یا غیبت صغرا که از ۲۶۰ / ۸۷۴ م تا ۹۴۱/۳۳۹ م طول کشید و در آن مدت چهار سفیر نمایندگی امام را در زمین عهده دار بودند، غیبت طولانی تر یا غیبت کبرا که مدت آن را تنها خدا می داند. این نظریه است که شیعه دوازده امامی را از امامیه نخستین ممتاز می سازد. وی پس از این ادعا، به بررسی کتابهای شیعه می پردازد که بررسی و تحلیل این ادعاها خارج از محدوده نوشتار کنونی است.

اتان کلبرگ در مقاله دیگر خود «نخستین کاربردهای اصطلاح اثناعشریه»^۲ به بررسی واژه اثنی عشری و زمان ظهور این واژه پرداخته است. وی واژه اثنی عشری برای شیعه را و واژه های مورد استعمال دیگر شیعه را پیش و پس از دوره غیبت صغری بررسی کرده است. در این مقاله آمده که «در دو کتاب مهم شیعه؛ فرق الشیعه و المقالات اشعری واژه های متعدد رلیج برای گروه های هوادار شیعه در دوره قبل از غیبت استفاده شده است. افراد این فرقه ها معمولاً با واژه های اصحاب یا شیعیان امام خاصی معرفی شده اند. تنها یک جا از آنان به عنوان الشیعه العلوویه یاد شده است. شیعیانی که بعد از وفات امام کاظم (ع) به امامت علی بن موسی (ع) معتقد شدند به عنوان «قطعیه» نام گرفتند.

وی در ادامه می گوید «هر دو فرقه نگار، کار خود را با تشریح فرقه های شیعه که پس از وفات امام یازدهم، امام عسکری (ع) در سال ۲۶۰ ق / ۸۷۴ م پدید آمده، پلیمان داده اند. نوبختی از چهارده فرقه سخن می گوید، یکی از آنها دوازدهمین فرقه در شمارش نوبختی، امامیه است.

۱. رک: تاریخ در گذرگاه نقد، سلسله نشست های نقد انجمن تاریخ پژوهان (نقد کتاب و نقد نظریه)، گرد آورنده انجمن تاریخ پژوهان، جمعی از نویسندگان، موسسه انتشارات خاخریز، چاپ اول، ۱۳۸۸، شماره ۳، ص ۱۴۵.۲۰۵.

۲. کتاب ماه دین، شهریور و مهر ماه، ۱۳۸۰، شماره ۴۷.۴۸.

نوبختی اعضاء این فرقه را این گونه توصیف می‌کند «کسانی که معتقدند، امام عسکری (ع) وفات کرده، فرزندی از پس خود به عنوان حجت بر جا نهاده است. این پسر پنهان بود و نام او می‌بایست همچو رازی پنهان بماند». وصف مشابهی را سعد بن عبدالله در وصف امامیه ارلیه کرده است. در فهرست وی امامیه نخستین فرقه از پانزده فرقه پدید آمده بعد از وفات امام عسکری (ع) هستند. نوبختی و اشعری هیچ کدام به روشنی بیان نمی‌کنند که عقیده امامیه در شمار ائمه، دوازده تن است.^۱

در ادامه نتیجه می‌گیرد ملل و نحل نگارانی که بین سالهای ۲۹۹ ق/۱۲- ۹۱۱ م و ۳۲۴ ق/۳۶-۹۳۵ م وفات کرده‌اند، میزان آگاهی متفاوتی از عقیده دوازده امام نشان می‌دهند، اما هیچ کدام اصطلاح اثنی عشریه را بکار نبرده‌اند.

نویسنده مشهور ابو الحسن مسعودی (متوفی ۳۴۵ ق ۹۶۵ م) در مروج الذهب، در چند جا از امامیه یا اهل الامامه یاد کرده است. مهمترین اشاره صریح به عقیده به دوازده امام در عبارت زیر آمده است «در سال ۲۶۰ ق (۸۷۴ م) امام عسکری (ع) در دوره خلافت معتمد در سن بیست و نه سالگی درگذشت. او پدر مهدی منتظر است، یکی از دوازده امام نزد قطعیه از فرقه امامیه که اکثریت شیعه هستند.^۲ بنابراین اصطلاح اثنی عشریه تنها یک بار در آثار موجود مسعودی به کار رفته است. بعد از این مقدمات چنین نتیجه می‌گیرد که هیچ شاهد روشنی نیست که اصطلاح اثناعشریه در دوره غیبت صغری استفاده شده است.^۳

کلیبرگ از میان مستشرقان یهودی معروف‌ترین فرد پس از گلدزیهر است و به علت تحقیقات زیاد درباره شیعه و معاصر بودن وی و همچنین ترجمه مقالات وی به زبانهای عربی، فارسی و ترکی استانبولی از شهرت قابل توجهی برخوردار است. وی در تحقیقات خود باورهای اصلی شیعه مانند؛ امامت، مهدویت و مباحث فرعی آنها را بررسی زیربنایی می‌کند. از ویژگی عمده وی استفاده از روش تاریخی و روش پدیدارشناسی می‌باشد که به خاطر عدم توجه به مباحث کلامی در این روش و عدم آگاهی از جایگاه اصول شیعه در مذهب، به نتایج اشتباهی دست می‌یابد.

۱. کتاب ماه دین، شهرپور ومهر ماه، ص ۶۵.

۲. عبارت کتاب چنین است: و هو ابو المهدی المنتظر و الامام الاثنا عشر عند القطعیه من الامامیه و هم جمهور

الشیعه

۳. کتاب ماه دین، شهرپور ومهر ماه، ص ۶۵.

۴.۱. شیعه پژوهی سیاسی و رسانه ای حسون^۱ (۱۹۵۰-)

مستشرق یهودی الاصل در سال ۱۹۵۰ م در شام^۲ متولد شد. او در سال ۱۹۶۴ م از دانشگاه عبری در رشته ادبیات عربی و فرانسه فارغ التحصیل شد و در سال ۱۹۶۹ م کارشناسی ارشد را در دانشگاه عبری در رشته زبان ادبیات عربی به پایان رساند. موضوع پایان نامه وی در مورد بررسی فضائل بیت المقدس بود.^۳ وی دکترای خویش را در سال ۱۹۸۲ م به پایان رساند. عنوان پایان نامه او «بررسی سیاست های قبیله ای، نظامی و ارضی معاویه»^۴ بود. پایان نامه دکتری خویش را به زبان عبری و با نظارت استاد کیستر و پروفسور آیالون انجام داد.^۵ وی در سال ۱۹۷۸ م معلم ارشد، در سال ۱۹۸۶ و ۱۹۸۷ م پژوهشگر مهمان و در سال ۱۹۹۶ م به عنوان دانشیار در دانشگاه عبری مشغول بود و در سال ۲۰۰۸ م بازنشسته شد.

آثار منتشر شده وی از چنین است؛ در باره معاویه بن ابی سفیان،^۶ دیدگاه مسلمانان در مورد بیت المقدس: قرآن و حدیث،^۷ عصر جاهلیت،^۸ موالی،^۹ و در آخر مقاله حزب الله و تشیع کلاسیک: نگاهی انتقادی.^{۱۰} در مجموع می توان گفت از یک سو روی مسایل حساس و مهم مرتبط بین شیعه و اهل سنت و از سوی دیگر روی مسایل مرتبط با یهود و مسلمانان، تحقیق کرده است. از آنجا که مقاله «حزب الله و تشیع کلاسیک: نگاهی انتقادی» هنوز به زبان فارسی ترجمه نشده است، از روی متن اصلی انگلیسی، نکته های مهم آن به طور مختصر آورده شد که شاید سودمند باشد. این مقاله در بردارنده مسائل سیاسی، حزب الله و تشیع می باشد و بیش از این که

۱. ISAAC HASSON .

۲. <https://www.huji.ac.il/huji/eng> .

۳. a critical edition of Fadā'il al.Bayt al.muqaddas of al.Wasitī .

۴. Muhāwiya's Rule. A Study of his Tribal, Military and Agrarian Policies .

۵. Professor M. J. Kister and Professor D. Ayalon.

۶. La conversion de Mu'awiya Ibn Abi Sufyan .

۷. The Muslim view of Jerusalem: The Qur'an and Hadith. .

۸. Judham entre la Jahiliyya et l'Islam .

۹. Les mawali dans l'kol'e musulmane sous les Umayyades premiers. .

۱۰. اصل مقاله از سایت «پروژه اسرائیل» منتشر شده است:

<http://www.theisraelproject.org/atf/cf/BC۳۸۹۱۶۴.A۹۱D۴۰۵۶.۸E.۵۸۸۷.۷۴۱DC۸۴B%۷http://www.theisraelproject.org/atf/cf/PRESENTATION.DOC%۲۰D/MMM.HASSON%۷E۹۴>

یک مقاله علمی و آکادمیک باشد بیشتر به یک مقاله رسانه‌ای شبیه است. اصل مقاله به زبان عبری بوده و سپس توسط الداد پارادو به زبان عربی ترجمه شده است که هنوز به زبان فارسی ترجمه^۱ نشده است.

وی تلاش دارد با بررسی مبانی و اصول شیعه دوازده امامی، فاصله گرفتن اجزا و اساس ایدئولوژی حزب الله و نظریات سیاسی امام خمینی (ره) از مکتب تشیع را اثبات کند. وی در این باره می‌گوید «هدف من در این مقاله بحث در مورد اجزای خاصی از ایدئولوژی حزب الله و مقایسه آنها با اصول مذهب شیعه دوازده امامی / امامی کلاسیک است. می‌خواهم بدانم این اجزاء تا چه اندازه سازگار با فرمت‌های سیستم مذهبی قابل قبول توسط شیعی برای نسل‌های جدید است؟»^۲

به اعتقاد وی؛ در اصول مذهب شیعه دوازده امامی، در ایران و در مناطقی که به نفوذ رهبری مذهبی و سیاسی ایران قرار دارد تغییراتی صورت گرفته است.^۳ این در حالی است که مبانی سیاسی شیعه دوازده امامی و امام خمینی (ره) مبتنی بر مبانی معرفت‌شناختی و هستی‌شناختی، عقلی، کلامی و فقهی مبتنی است.^۴ در ادامه به مسئله تقیه اشاره کرده و آن را «دو رویی» و «نفاق» توصیف می‌کند. فعالیت‌های حزب الله در مناطق سنی نشین را از روی حيله و فریب مسلمانان قلمداد می‌کند. این نشان می‌دهد که وی برداشت درستی از مسئله تقیه در کلام شیعه ندارد. با این پیش فرض بر ضد حزب الله و شیعه به نوشته خود ادامه می‌دهد.^۵

چون حد نهائی تقیه و کاربرد تقیه در جهت مصلحت مؤمنان و مسلمانان جعل شده است، دارای حدی است که فراتر از آن جایز نیست. به این معنا که تقیه برای حفظ جان، آرمان و عقیده تجویز شده است. امام باقر (ع) می‌فرماید «أَمَا جَعَلَ التَّقِيَّةَ لِيَحْقَنَ بِهَا الدَّمَ فَإِذَا بَلَغَ الدَّمُ فَلَيسَ تَقِيَّةً؛ هَمَانَا تَقِيَّةً قَرَار دَادَه شَدَه اِسْت بَرَاي اِيْنَكِه خُونِهَا مَصُون بَمَانَد، پَس هَرگَاه كَار بَه قَتْل و

۱. همان. از متن انگلیسی مقاله استفاده شده است.

۲. همان.

۳. همان.

۴. رک: صحیفه امام، تهران، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی، بی‌تا، ج ۱۵، ص ۲۱۳-۲۱۷

۵. همان.

خونریزی کشید، دیگر تقیه روا نیست.»^۱ در طول تاریخ شیعیان هیچ وقت از تقیه به عنوان حيله و زبردستی و فریب دیگران استفاده نکرده اند. چون تقیه در شرائط سخت و دشوار برای حفظ و جان شیعیان وضع شده است که بدین وسیله هویت و هستی شیعیان حفظ شده است.^۲ هم چنین اسحاق حسون با استفاده از نظریات کلبرگ به اختلافات سنی و شیعی در باره سه خلیفه اول می پردازد. از دیگر ویژگی های این مقاله استفاده از سایت های شیعیان است. وی برای اثبات مدعای خود و این که سید فضل الله رهبر ایدئولوژیک حزب الله و طرفدار نظریات سیاسی امام خمینی (ره) است به سایت های ایشان آدرس می دهد.^۳ نکته دیگر که وی در این مقاله رسانه ای آورده است؛ به وجود دو مکتب و جریان در شیعه اشاره کرده و به سه اختلاف عمده بین شیعی کلاسیک- سنتی با شیعی مدرن اشاره می کند و چنین توضیح می دهد:

- ۱- جهاد: تشیع سنتی «جنگ مقدس» قبل از اینکه مهدی (عج) ظهور کند ممنوع می داند. این در حالی است که در لبنان حزب الله با جزوه ها و تبلیغات مردم را به جنگ دعوت می کند و اکثر این نوشته ها متعلق به حضرت امام خمینی (ره) می باشد.^۴
- ۲- نماز جمعه: شیعیان سنتی به خاطر عدم وجود شرایط امام جمعه که باید توسط امام معصوم تعیین شود از شرکت نماز جمعه خودداری می کنند.
- ۳- اعلام زمان ظهور امام زمان (عج): تشیع سنتی بر این باورند که امام زمان (عج) قطعا ظهور خواهد کرد ولی تعیین وقت صحیح نیست. این در حالی است که رئیس جمهور ایران احمدی نژاد ادعا کرده است یکی دو سال آینده، امام زمان (عج) ظهور خواهد کرد.^۵ احمدی نژاد در این باره اظهار نظر کرده است^۶ که این موافق عقیده شیعه در مورد عدم تعیین وقت نیست.^۷

۱. وسائل الشیعه ابواب امر بمعروف باب ۳۱، ح ۱.

۲. همان.

۳. Bayyināt

۴. همان.

۵. همان.

۶. <http://isna.ir/fa/news/92062717166>

۷. فضیل می گوید از امام صادق (ع) سؤال کردم آیا ظهور امام زمان (عج) وقت خاصی دارد، حضرت سه بار فرمودند: «کذب الوقائون» آنها که وقت آن را تعیین می کنند دروغ گفتند. برای اطلاع بیشتر رک: شیخ طوسی، الغیبه،

مقاله دیگر وی «شیعیان؛ آنگونه که نو وهابی‌ها به آنان می‌نگرند»^۱ است که در این مقاله علاوه بر منابع علمی از رسانه‌ها و آمار و تحقیقات اینترنتی و تلویزیون بهره برده است. بیش از این که مقاله علمی باشد بیشتر به مقاله سیاسی، تبلیغی و رسانه‌ای در راستای ایجاد اختلاف بین مسلمانان شیعی و سنی شبیه است. شگفت آور این که وی در این مقاله گاه برای اثبات یک موضوع به نظر یک شخص مجهول در یک سایت نیز استناد می‌کند.^۲

اسحاق در این مقاله به بررسی وضعیت سیاسی وهابیه‌ها، گروه‌بندی داخلی آنها و ارتباط آنها با جمهوری اسلامی ایران پرداخته است. یکی از ویژگی عمده این مقاله تقسیم بندی جالب مسائل اختلافی بین شیعی و سنی است که شاید خود مسلمانان به این اندازه و به این شکل منظم از مسائل اختلاف خود آگاهی ندارند.^۳

وی در این مقاله تلاش دارد نظریه دور شدن تشیع معاصر به ویژه بعد از پیروزی جمهوری اسلامی ایران را از تشیع قرون سوم و چهارم هجری به اثبات برساند. او مقاله خویش را با این سوال آغاز می‌کند «می‌توان این سؤال را از خود پرسید که تا چه اندازه ای یک شیعه روزگار ما با هم نام قرن سوم و چهارم خود همسان است؛ یا می‌توان وی را به شیعه‌ای که در زمانی پیش از انقلاب ایران در سال ۱۹۷۹ زندگی کرده است، یکسان دانست.»^۴

از ایران به عنوان خطر سیاسی و مذهبی یاد کرده سپس به رابطه شیعیان و وهابی‌ها می‌پردازد. وی در این باره به چند نکته تاکید دارد: در واقع، از ابتدای ظهور جنبش وهابیه‌ها، ایشان

ص ۲۶۲، تهران، دارالکتب الاسلامیه، ۱۴۲۳ق؛ منتخب الاثر، لطف الله صافی گلپایگانی، ص ۴۶۳، چاپ سوم، مرکز نشر کتاب طهران.

۱. Contemporary Polemics Between Neo.Wahhabis and Post.Khomeinist Shiites

http://www.currenttrends.org/docLib20091005_Hasson2009.pdf

برای اطلاع بیشتر و متن اصلی (انگلیسی) به این آدرس مراجعه شود.

۲. مجموعه مقالات همایش بین المللی تشیع و خاوشناسان، به کوشش دکتر محمد رضا بارانی، شیعیان؛ آنگونه که نو وهابی‌ها به آنان می‌نگرند، مترجم محمد رضا هرندی، ص ۲۶۹.

۳. همان.

۴. برای اطلاع بیشتر و متن اصلی (انگلیسی) به این آدرس مراجعه شود.

Contemporary Polemics Between Neo.Wahhabis and Post.Khomeinist Shiites

http://www.currenttrends.org/docLib20091005_Hasson2009.pdf

شیعیان را کینه‌جوترین دشمنان خود در نظر گرفتند، اختلاف در باره صحابه زیارت قبور و مسائل دیگر را منشا اختلافات بین وهابی‌ها و شیعیان می‌داند. وهابیها در مقابل شیعه برای اطمینان بخشیدن به عملی شدن تبلیغات خود به بهترین شکل ممکن، از تمام روش‌های در دسترس استفاده نمودند که از آن جمله میتوان از توسل آنان به روشها و ابزار فوق مدرنی چون رادیو، تلویزیون، روزنامه‌ها، کامپیوترها، اینترنت و اشاره کرد. وی حتی برای بد نشان دادن چهره شیعه به گفته دشمن سرسخت شیعه یعنی ابن تیمیة دست می‌زند که او شیعه را به عنوان دروغگوترین افراد عالم معرفی می‌کند. وی برای کوبیدن شیعه از هیچ تهمت و افتراء اجتناب نمی‌کند و در این باره از اقوال دیگران استفاده می‌کند. همان کسانی که شیعه را دشمن خود می‌بینند.

وی از قول وهابیها چنین نقل می‌کند، شیعیان نزد وهابیها مانند یهود می‌باشند؛ شیعیان بذر مسیحی می‌باشند که توسط یهودیت در سرزمین زرتشتی تاسیس شده است. نووهایبها حسینیه‌ها را به عنوان کلیسا قلمداد می‌کنند. شیعیان روز قتل عمر را جشن می‌گیرند، شیعیان در واقع دنبال انتقام ساسانی هستند، شیعیان در هنر خیانت استاد هستند. نیاکان آنان یعنی اهل کوفه، به شخصیت‌های خود خیانت کردند، شیعیان با فراماسونها در تعدادی از معاهداتشان مربوط اسلحه و مواد مخدر همکاری نمودند، مهدی (عج) شیعیان همان دجال است.^۱ در واقع این مقاله همه اقوالی که دشمنان شیعه در طول تاریخ مطرح کرده‌اند، گردآوری کرده است. همه ادعاهایی که در این مقاله آمده در کتابهای جداگانه به طور مستقل مطرح و پاسخ آنها داده شده است.

۲. شیعه پژوهی در دانشگاه‌های یهودی

در دوره اواخر عصر عثمانی یهودیان دنبال تاسیس دولت یهودی و تاسیس دانشگاه در فلسطین بودند. وایزمن^۲ سعی کرد با پشتیبانی انگلیسی‌ها سلطان عثمانی را متقاعد کند ولی ناموفق بود. وی با همراهی و همدلی لرد آرتور بالفور و صدور اعلامیه معروف وی در حمایت از تشکیل دولتی یهودی در فلسطین، دور جدید از زندگی یهودیان در قرن نوزدهم را رقم زد.^۳

^۱. همان.

^۲ Chaim Weizmann

^۳. (دانشنامه ترکی، تاریخ اسرائیل) http://www.turkebilgi.com/ansiklopedi/israil_tarihi

۳۰ مطالعات تاریخی جهان اسلام

سال ششم، شماره ۱۲، پاییز و زمستان ۱۳۹۷

تشکیل دانشگاهی در بیت المقدس، به زمانی پیش از تشکیل دولت یهودی در آنجا باز می‌گردد. در سال ۱۸۸۴م در نشست یهودیان، هرمان شیپرا پیشنهاد تاسیس دانشگاهی را در فلسطین مطرح کرد. پیشنهادی که بار دیگر در سال ۱۸۹۷م در نشست یهودیان مطرح شد. چند سال بعد، گروهی از جوانان صهیونیست متأثر از اندیشه‌ها و حمایت وایزمن که خود کرسی تدریس در دانشگاه جنوا را برعهده داشت، به گونه جدی به عملی کردن اندیشه تاسیس دانشگاهی در فلسطین افتادند. این گروه که شامل کسانی چون مارتین بوبر و برتولد فیول بود، اندیشه طرح دانشگاه را بار دیگر در نشست یهودیان در سال ۱۹۰۱ م مطرح کردند. در تلاش برای عملی کردن چنین ایده ای، وایزمن از سلطان عثمانی که حاکمیت سیاسی فلسطین را در اختیار داشت، تقاضای ساخت دانشگاهی را در فلسطین نمود که این پیشنهاد، مورد پذیرش باب عالی و سلطان عبدالحمید دوم قرار نگرفت. جدی بودن و نیاز به تاسیس دانشگاهی در فلسطین باعث شد تا در سال ۱۹۱۳م کنگره یهود، کمیته ای را برای پیگیری کار تاسیس دانشگاه تعیین کند. از مشهورترین اعضای این گروه، وایزمن و یهودا مگنس بودند اما شروع جنگ جهانی اول مانع از تحقق تاسیس دانشگاه شد.^۱

در سال ۱۹۱۸م در اقدامی نمادین دوازده سنگ دانشگاه در دامنه کوه اسکوپوس، منطقه قدیمی در شمال شهر بیت المقدس، به عنوان سنگ بنای اولیه دانشگاه بنا نهاده شد. زمین این دانشگاه پیش از جنگ توسط اسحاق گولدربرگ از حقوقدانان انگلیسی به نام سر جان گری هیل خریداری شده بود و یکی از زیباترین مناطق شهر بیت المقدس بود نخستین درس در این دانشگاه را انیشتین با بحثی درباره تئوری نسبیت و با جملاتی به زبان عبری آغاز کرد.^۲

در سال‌های نخستین هدف دانشگاه تنها انجام مطالعات تحقیقی و اعطای فرصت‌های مطالعاتی بود و کار تدریس آغاز نشده بود. سه مرکز تحقیقاتی اولیه دانشگاه، به بررسی‌هایی درباره مطالعات یهودی، شیمی و میکروبیولوژی اختصاص یافته بود. مگنس که خود از سال ۱۹۲۳م در بیت المقدس اقامت گزیده بود، به مطالعات یهودی توجه فراوانی نشان داد.

^۱ . مطالعات اسلامی در فلسطین اشغالی، محمد کاظم رحمتی، مجله پانزده خرداد، پاییز ۱۳۸۶، شماره، ۱۳، صص

۲۸۶، ۳۱۹.

^۲ . همان.

وایزمن و گروهی دیگر به تقویت دانشگاه در بخش علوم پایه توجه نشان داد. دانشگاه به صورت رسمی در یک آوریل سال ۱۹۲۵م و توسط لرد بالفورد در مراسمی رسمی با شرکت گروهی از یهودیان و فرماندار انگلیسی فلسطین آغاز به کار کرد. در سال ۱۹۲۴م بخش مطالعات یهودی و در سال ۱۹۲۶م بخش مطالعات شرقی و به تدریج بخش های دیگری به دانشگاه افزوده شد.^۱

در سال های نخست تاسیس بخش مطالعات شرق شناسی، محققان یهودی تبار آلمانی که در پی سیاست های جدید در آلمان از آن دیار گریخته بودند، حضوری پر رنگ داشتند. به نحو طبیعی برای تربیت دانشجوی، نیاز به جذب استاد بود و برای حل این معضل، از یهودیان آلمان کمک گرفته شد. سنت مطالعات اسلامی که در آلمان به نحو جدی آغاز شده بود و اسلام شناسان بزرگی نیز در آن روزگار به فعالیت و تحقیق درباره اسلام مشغول بودند.

ژوزف هورویتز (۱۸۷۴-۱۹۳۱)^۲ که در دانشگاه فرانکفورت آلمان مشغول و از اسلام شناسان یهودی آلمانی بود برای پنج سال و به عنوان نخستین استاد مدعو ریاست و تدریس بخش مطالعات شرق شناسی را برعهده گرفت.^۳ پس از او نیز یهودی دیگری از دانشگاه فرانکفورت به نام گوتهلد ویل^۴ که تخصص در مطالعات فقه اللغه عربی و ترکی داشت، جانشین او گردید.

تلاش اولیه گروه مطالعات خاورشناسی در سال های نخست بیشتر ارایه خدمات به بخش وزارت خارجه و دفاع دولت فلسطین اشغالی بود. در همین سالها دو تن از تاثیرگذارترین افراد در بخش مطالعات اسلامی دانشگاه به نام های دیوید آیولن و مایر ژاکوب قسطندر در این دانشگاه به تربیت شاگرد پرداختند و به نحو جدی سنت مطالعات اسلامی در این دانشگاه را سامان دادند. آیولن در حوزه ممالیک و قسطندر در بخش مطالعات سیره سنت مهمی را در این دانشگاه بر جا

۱. همان.

۲. Joseph Horovitz

۳. فرهنگ کامل خاورشناسان، عبد الرحمن بدوی، ترجمه شکرالله خاکرند، انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی، چاپ اول، سال ۱۳۷۵، قم، ص ۴۶۳.

۴. Joseph Horovitz

نهادند.^۱

در سال ۱۹۴۹م تغییر مهمی در بخش مطالعات شرقی دانشگاه عبری اورشلیم رخ داد و با کوشش دیوید ایولن علاوه بر مطالعه تاریخ اسلام در قرون میانه، توجه به مسائل معاصر جهان اسلام به عنوان موضوع جدیدی تحقیقی مورد توجه قرار گرفت.^۲ دو سال بعد نیز اوریل هید از متخصصان زبان فارسی و ترکی نیز به گروه مطالعات شرقی پیوست. هید خود در سال ۱۹۶۲م تغییر دیگری در بخش مطالعات شرقی به وجود آورد و نام آن را به بخش مطالعات آسیایی و آفریقایی تغییر داد.^۳ بعد از جنگ اعراب و اسرائیل فعالیت‌های دانشگاه گسترش یافت. برخی دانش‌آموختگان دانشگاه عبری به دانشگاه‌های اروپا از جمله دانشگاه مطالعات شرقی آسیایی لندن فرستاده شدند. پنج بخش جداگانه، تشکیل دهنده موسسه مطالعات آسیا و آفریقای دانشگاه عبری اورشلیم است. این بخش‌ها عبارتند از: مطالعات اسلامی و خاورمیانه؛ زبان و ادبیات عربی؛ مطالعات هندی، ایرانی و ارمنی؛ مطالعات آفریقایی و مطالعات خاور دور.^۴

تحقیقاتی که توسط این گروه صورت گرفته را می‌توان به این افراد اشاره کرد؛ موشه شارون از چهره‌های شاخص این گروه است. او پایان نامه خود را در باره عباسیان نوشته و دفاع کرد.^۵ بعد از موشه، اتان گلبرگ نیز در تداوم همین سنت، در دانشگاه آکسفورد به تحصیل در مقطع دکتری پرداخت و موضوع پایان نامه خود را «موضع امامیه درباره صحابه» در سال ۱۹۷۱ به پایان برد.^۶ مایر ژاکوب قسطندر در بخش مطالعات سیره نبوی، علاوه بر نگارش آثار فراوانی نقش مهمی در تربیت شاگردان متعددی داشته که از جمله آنها می‌توان به میخائیل لکر، اسحاق حسون و اوری روبین اشاره کرد.^۷

۱. برای اطلاع بیشتر رک: Hebrew University of Jerusalem, Encyclopedia, Vol. 8, p.219.226.

۲. رک: Hebrew University of Jerusalem, Encyclopedia, Vol. 8, p.219.226.
۳. همان.

۴. http://www.huji.ac.il/huji/eng/unit_faculty_e.htm.

۵. M.Sharon, The Advent of The Abbasids, Ph.D. Thesis(Hebrew), The Hebrew University, Jerusalem, 1970.

۶. Corpus Inscriptionum arabicarum Palestinae, (Leiden, 1997, 1999, 2004).

۷. برای گزارشی تفصیلی از مطالعات سیره نبوی توسط محققان دانشگاه عبری اورشلیم بنگرید به: محمد کاظم

دانشگاه تل آویو نیز در سال ۱۹۵۶م تاسیس شد و دارای دانشکده‌های متعددی در حوزه‌های مختلف علمی به ویژه علوم انسانی و ۲۲ مرکز تحقیقاتی بوده است. مهمترین مراکز تحقیقاتی وابسته به دانشگاه تل آویو عبارت از؛ مرکز تحقیقات خاورمیانه و آفریقا،^۱ مرکز تحقیقات استراتژیک، و دانشگاه حیفا^۲ بودند.

رحمتی، وضعیت فعلی مطالعات سیره: بررسی کنش‌شناسانه، در مجموعه مقالات همایش بین المللی سیره شناختی پیامبر اعظم (ص) ۲۸ و ۲۹ آذرماه ۱۳۸۵ شمسی، به اهتمام اصغر منتظرالقائم (اصفهان ۱۳۸۵)، ج ۱، ص ۴۶۵.۵۰۷

^۱ این مرکز را یکی از شرق شناسان وابسته به دستگاه جاسوسی اسرائیل به نام «رئوبین شیلواح» تاسیس کرده است. افسر عالی رتبه اسرائیلی با نام «اسحاق ارون» در تاسیس این مرکز سهم به سزایی دارد. رک: مجموعه مقالات همایش بین المللی، تشیع و خاورشناسان، مقاله شرق شناسی یهودی و سیطره آن بر مطالعات اسلامی در غرب، ص ۱۰۰.

^۲ مقاله شرق شناسی یهودی و سیطره آن بر مطالعات اسلامی در غرب، دکتر فاطمه جان احمدی، ص ۱۰۰.

نتیجه

از سال ۱۹۱۸ م که اولین دانشگاه یهودیان در سرزمینهای اشغالی بنا شد، تحقیقات مستشرقان یهودی نیز با رویکرد آکادمیک آغاز شد. همزمان بودن تحقیقات با تاسیس دانشگاه عبری قطعاً در پژوهش‌های مستشرقان یهودی بی‌تأثیر نبوده است.

گلدزیهر اولین مستشرق یهودی بود که در باره تشیع تحقیقاتی را انجام داد که انتساب تحریف قرآن به شیعه از جمله نظریه‌های مشهور وی در باره شیعه می‌باشد. در دوره‌های بعدی افراد همچون ژوزف الیاش، اتان کلبیگ و اسحاق حسون در زمینه تشیع تحقیقات فراوانی انجام دادند. گرچه اسحاق حسون به عنوان متخصص تشیع در میان مستشرقان یهودی می‌باشد، اما اتان کلبیگ با ادامه دادن راه گلدزیهر و اراهی دیدگاه‌ها و نظریه‌های خاص و پژوهش در برخی موضوعات مهم و کمتر توجه شده، نقطه عطفی در زمینه شیعه پژوهی ایجاد کرد. به نظر می‌رسد ترجمه و بررسی مقالات وی در جوامع اسلامی در باره شیعه مانند مقاله «از امامیه تا اثنی عشریه» و مقاله‌های «واژه رافضی» و «حدیث شیعی» در شهرت وی نقش مهمی داشته است.

فرایند مطالعات و سفرهای گلدزیهر به خاورمیانه برای شناخت شرقیان و مسلمانان از نزدیک است که با روش پدیدارشناسی هم‌نواست تا آشنایی دقیق در زمینه مناسبت‌های فرقه‌های اسلامی و مسایل کلیدی بین آنان را بیابد و از این جاست که پژوهش‌های او در زمینه‌هایی مانند؛ اختلاف بین شیعه و سنی، تقیه، مفاهیم اهانت آمیز بسیار معنادار است.

ژوزف الیاش به خاطر ورود به مسائل سیاسی و به ویژه گروگان‌های آمریکایی در ایران جایگاهی پیدا کرد، اما در مسایل علمی به دلیل این که نظریه و دیدگاه جدید و خاصی مطرح نکرده، شهرتی ندارد. وی در مقاله‌ای تلاش دارد نظریه دور شدن تشیع معاصر به ویژه پس از پیروزی انقلاب اسلامی در ایران را از تشیع قرون سوم و چهارم هجری به اثبات برساند و این پرسش را مطرح می‌کند که «تا چه اندازه ای یک شیعه روزگار ما با هم نام قرن سوم و چهارم خود همسان است؛ یا حتی، می‌توان وی را به شیعه‌ای که در زمانی پیش از انقلاب ایران در سال ۱۹۷۹ زندگی کرده است، یکسان دانست.»

از سوی دیگر بسیاری از این شیعه پژوهان یهودی، ایران را به عنوان خطر سیاسی و مذهبی دانسته و به رابطه شیعیان و وهابی‌ها می‌پردازند. حسون به چند نکته درباره شیعه و تندروی‌های

۳۵ بررسی تحلیلی گونه های شیعه پژوهی یهودیان

سنی تاکید دارد؛ از ابتدای ظهور جنبش وهابیهها، آنان شیعیان را کینه‌جوترین دشمنان خود در نظر گرفتند و اختلاف در باره صحابه زیارت قبور و مسائل دیگر را سرچشمه اختلافات بین وهابی‌ها و شیعیان می‌داند.

فهرست منابع و مأخذ:

الف. کتابها:

- بدوی، عبد الرحمن، فرهنگ کامل خاورشناسان، مترجم شکرالله خاکنند، مرکز مطالعات و تحقیقات اسلامی، قم، ۱۳۷۵.
- برقی، المحاسن، ویرایش محمد صادق بحر العلوم، نجف، ۱۹۶۴.
- بروکلمان، کارل، تاریخ الشعوب الإسلامية، مترجم امین فارس و منیر بعلبکی، چاپ بیروت.
- تقی زاده داوری، محمود، تصویر امامان شیعه در دائره المعارف اسلامی، قم، انتشارات شیعه شناسی، چاپ اول، ۱۳۸۵.
- حسینی طباطبائی، مصطفی، نقد آثار خاورشناسان، انتشارات چاپخش، چاپ اول، ۱۳۷۵، تهران.
- حسینی، غلام احیاء، شیعه و شیعه پژوهان، زیر نظر دکتر عباس احمدوند، انتشارات شیعه شناسی، تابستان، ۱۳۸۷، قم.
- رازی، مرتضی، تبصرة العوام، چاپ اقبال، تهران. ۱۳۱۳ ش/۱۹۳۴ م.
- طبری، محمد بن ابی القاسم، بشارة المصطفی، نجف، ۱۹۶۳.
- غزالی، محمد، محاکمه گلدزیهر صهیونیست، مترجم صدر بلاغی، تهران، حسینیه ارشاد، ۱۳۶۳، تهران. مقدمه.
- کلیبرگ، اتان، کتابخانه سید بن طاووس و احوال و آثار او، مترجمان سید علی قرائی و رسول جعفریان، ناشر کتابخانه آیةالله العظمی مرعشی نجفی، قم، ۱۳۷۱.
- گلدزیهر، ایگناس، العقیده و الشریعه فی الاسلام، ترجمه عربی یوسف موسوی و دیگران، ص ۲۱۸، دار الحدیث، مصر، ۱۹۵۹.
- گلدزیهر، ایگناس، درسهایی درباره اسلام، دکتر علی نقی منزوی، تهران، بی تا.
- گلدزیهر، ایگناس، گرایش‌های تفسیری در میان مسلمانان، مترجم سید ناصر طباطبائی، مقدمه و حواشی سید محمدعلی ایازی، تهران، انتشارات ققنوس، چاپ اول.
- گلدزیهر، ایگناس، التراث اليونانی فی الحضاره الاسلامیه، مترجم و ویراستار عبدالرحمن بدوی، چاپ بیروت، دارالقلم، ۱۹۸۰.

ب. مجلات و پایان نامه:

- بهنسی، احمد صلاح، فصلنامه پانزده خرداد، ۱۳۸۵، شماره ۱۰.
- جان احمدی، فاطمه، شرق شناسی یهودی و سیطره آن بر مطالعات اسلامی در غرب، مجموعه مقالات همایش بین المللی تشیع و خاورشناسان، به کوشش دکتر محمدرضا بارانی، انتشارات خاکریز.
- چلونگر، محمدعلی، خاورشناسان و نگاه تاریخی-گری و پدیدارشناسانه به مبانی اعتقادی تشیع، مجموعه مقالات همایش بین المللی، تشیع و خاورشناسان، ۱۳۸۸.
- حقی گوکسوی، اسماعیل، اروپا و اسلام، دانشگاه سلیمان دمیرل، مجله داور، ۲۰۰۳، ایسپارتا. خاکرند، شکرالله، تشیع نگاری و خاورشناسان، مجموعه مقالات همایش بین المللی، تشیع و خاورشناسان، قم، چاپ اول، ۱۳۸۸.
- خلیفه حسن، محمد، المدرسه الیهودیه فی الاستشراق، مجله رساله المشرق، القاہره. رحمتی، محمد کاظم، فهرست مطالعات شیعی به زبانهای اروپا، مجله کتاب ماه دین، شماره ۷۸-۷۹، ص ۵۷.
- رحمتی، محمد کاظم، مطالعات اسلامی در فلسطین اشغالی، مجله پانزده خرداد، پاییز ۱۳۸۶، شماره ۱۳.
- رحمتی، محمد کاظم، نخستین کاربردهای اصطلاح اثنی عشریه، کتاب ماه دین، شهریور و مهرماه، ۱۳۸۰، شماره ۴۷-۴۸.
- رنجبران، داود، تاثیر گفتمان یهودی بر تدوین مقالات تاریخی دائره المعارف اسلام با تاکید بر سیره نبوی، دانشگاه معارف اسلامی، دفاع در خرداد ۱۳۹۳.
- ساری کایا، حسین، زندگانی ایگناس گلدزیهر، مجله آثار قدیمی، شماره مقاله، ۱۵۹۹.
- کلیبرگ، اتان، نظریه از امامیه تا اثنی عشریه، نشریه دین و ارتباطات دانشگاه امام صادق (ع)، زمستان ۱۳۷۴، شماره ۲، مترجم دکتر محسن الویری.
- متوسل، محمود، مهدویت از دیدگاه مستشرقان، مجله انتظار شماره ۸.
- ج. کتابهای ترکی استانبولی:
- حبیبو، اسلان، تفاسیر دوره اول شیعه، ص ۲، دانشگاه آنکارا، ۲۰۰۷. (ترجمه از زبان ترکی استانبولی توسط نگارنده)

۳۸ مطالعات تاریخی جهان اسلام سال ششم، شماره ۱۲، پاییز و زمستان ۱۳۹۷

خطیب اغلو، ابراهیم، مجله معرفت، گلدزیهر، شماره ۶.

د. سایتها:

<http://www.huji.ac.il/huji/eng>

<http://www.theisraelproject.org>

<http://www.emetprize.org/>

<http://www.currenttrends.org>

<http://www.oberlin.edu>

<http://www.israeluniverse.com/headlines>

<http://rahmati.kateban.com/>

<http://www.al-shia.org/>

<http://www.hawzah.net>

<http://eilahiyat.com/>

<http://www.turkcebilgi.com/>

<http://www.marife.org/>

<http://www.kelam.org/>

<http://ktp.isam.org.tr>

[www stratejikboyut.akademikmakaleler.net](http://www.stratejikboyut.akademikmakaleler.net)

<http://www..com>